

Данило
ЯНЕВСЬКИЙ

Бандера
Портрет на тлі епохи.
Перша спроба
наукової біографії

Харків
«ФОЛІО»
2022

Після вікопомного для мене інтерв'ю у програмі шанованого мною Сергія Іванова на каналі «Ісландія»¹ якось несподівано для мене, причому абсолютно бурхливо, збудилися найбільш нервово налаштовані представники націоналістично-радикально-патріотичних поглядів. І — понеслося!!!

Дарма, що я від дитинства не цікавлюся думками та опініями профанів. А цікавлюся поглядами, думками, міркуваннями професіоналів. Саме тому ми вирішили «запустити» у віртуальний світ цей, новий для нас формат. Мета — представити вам усі (або майже всі) відомі на сьогоднішній день і, що важливо, верифіковані науковим товариством факти.

Вони стосуються лише двох історичних явищ, відомих кожному з вас під аббревіатурами «ОУН» і «УПА». Якщо вам спаде на думку звернутися по допомогу до відомого інтернет-пошукача, то миттєво отримаєте такі результати. Станом на 13-ту годину 16 грудня 2020-го пошукач

¹ Ісландія: <https://www.youtube.com/watch?v=2leendS8R9k&t=670s>.

менше ніж за секунду видав за запитом «ОУН» — 1 740 000 посилань. За запитом «УПА» відповідно 7 940 000.

Очевидно: жодна людина не здатна фізично досягнути навіть поглядом цей інформаційний Еверест. Значить, принципово не зможе скласти адекватне уявлення про сутність подій і персон, які брали участь у них.

Тому звернімося до професіоналів. Відразу означаю: професіонал відрізняється від профана насамперед тим, що поважає гідність опонента. Це перше. Друге: професіонал підраховує, а не ставить клейма. Третє: професіонал перевіряє. Четверте: професіонал точно окреслює предмет дослідження, хронологічні, географічні та інші потрібні для конкретного випадку обмеження. І суворо їх дотримується — нічого від себе не додаючи і не віднімаючи. П'яте: професіонал, на відміну від зденерованого власним невіглаством псевдопатріота-пропагандиста, ЗАВЖДИ посилається на першоджерело. Хто, де, коли написав про те чи інше.

Для прикладу. За останні півстоліття завдяки титанічним, без перебільшення, зусиллям науковців і громадських діячів української діаспори у Сполучених Штатах Америки та Канаді Тараса Гунчака, Петра Мірчука, Володимира Косика, Зиновія Книша, Петра Содоля та інших побачили світ принципово важливі видання, які висвітлюють до найменших подробиць усю історію всіх ОУН і всіх УПА.

Так, так, я не обмовився: за цими аббревіатурами приховуються різні формації, створені в різні часи, різними людьми, за різних обставин і з різним ідеологічним наповненням та з різними політичними практиками.

Але про це — пізніше. Обіцяю.

Тепер — про джерела, які я використав — у хорошому сенсі цього слова — для цього конкретного випадку. Насамперед, це 50 томів фундаментальної археографічної збірки «Літопис УПА. Основна серія». Вони видані у 1973—2003 роках під керівництвом Петра Потічного, Тараса Гунчака та інших небайдужих. Наприкінці 1990-х за участі фахівців профільних установ Національної академії наук побачили світ 18 томів «Нової серії Літопису». Серія «Бібліотека» — це 11 томів споминів активних учасників тих формацій і тих подій. Нарешті, ще одна складова «Літопису» — «Події і люди» — це 17 томів.

Таким чином маємо 100 томів загальним обсягом понад 50 тисяч (!) сторінок документів і матеріалів: фотографій, карт, різноманітних ілюстрацій. Це офіційні та особисті документи керівників Українських Повстанських Армій, Організацій Українських Націоналістів, Української Головної Визвольної Ради, інших національних збройних і політичних формацій. Наприклад, спомини лідерів та активістів Української національно-визвольної революційної організації.

Була і така.

І перед тим, як виступати з лютою критикою уявних московських посіпак, які тільки те й роблять, що паплюжать, годилося би бодай побіжно переглянути, як мінімум, це видання. І замислитись хоча би на декілька хвилин. Адже думка має народжуватися все ж таки в голові, а не безпосередньо в ротовому отворі.

Кожен охочий, за наявності часу і натхнення, може ознайомитись також із мемуарами деяких провідних і рядових діячів націоналістичних організацій та повстанських армій. Як тих, що написані по гарячих слідах, буквально на полі бою, у бункерах, так і через багато десятиріч на еміграції.

Задовольнити допитливих можуть численні німецькі документи: вермахту, люфтваффе, СД (це Служба безпеки райхсфюрера СС Гімлера), радянських партійних, державних і репресивних органів (МВС, прокуратури, військових трибуналів і «цивільних» судів, які мало чим від тих трибуналів відрізнялися). А є ще перекладені українською та російською англійські, польські, чеські та не тільки документи. Наприклад, «Англомовні журнали українського підпілля. 1946—47-го років».

Допитливі можуть звернутися до досліджень знаних у професійному середовищі фахівців: Андрусяк, Андрухів, Білас, Веденєєв, Веселова, Вовк, В'ятрович, Головка, Гриневич, Деревінський, Дмитерко, Дзьобак, Здіорук, Ільюшин, Касьянов, Кентій, Коваль, Кокін, Кульчицький, Лисенко, Марущенко, Марчук, Мороз, Нікольський,

Папакін, Патриляк, Рубльов, Сергійчук, Стародубець, Стасюк, Стельмах, Ткаченко, Шаповал, Шитюк, Ярош, Яцишин... І це далеко неповний перелік... Ну, і якщо цього не досить, звертаю увагу на 500-сторінкову підсумкову публікацію² напрацювань робочої групи істориків, створеної при урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА.

Здавалось би, за такої кількості, але, найголовніше, якості публікацій, бодай мисляча частина сучасного українського суспільства мусила би мати чітку, ясну, прозору, аргументовану, всебічно досліджену історію формацій ОУН та УПА. Мала б існувати хоч якась подоба консенсусу. Але, як продемонструвала так звана дискусія після отого випуску програми «Антиподи», навіть спроб досягнути мінімально можливого порозуміння як не було, так і немає. «Священні війни» навколо імен Степана Бандери і Романа Шухевича — але не тільки їх — тривають аж до кривавих цяток в очах.

А тим часом ані підручники, ані вікіпедії, ані академічні енциклопедії, ані інтернет-дискутанти не можуть сформулювати верифіковані, несуперечливі відповіді на прості питання: ким, де і коли були створені організації українських націоналістів та їхні повстанські ар-

² Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія : Історичні нариси / НАН України; Інститут історії України / С. В. Кульчицький (відп. ред.). — Київ : Наук. думка, 2005. — 495 с. Повний текст: <http://www.history.org.ua/?litera&kat=5&id=2032>.

мії? Громадянами яких країн були їхні учасники? Якою була реальна роль у націоналістичному русі його імені в 1941—1949 роках самих Андрія Атанасовича Мельника, Степана Андрійовича Бандери, Романа Осиповича Шухевича та інших достойників?

Або ще простіші: коли Бандера був ув'язнений до блоку «Целленбау» (інша назва — «Промінентенбау»), що був таки ЗА межами концтабору «Заксенхаузен»?

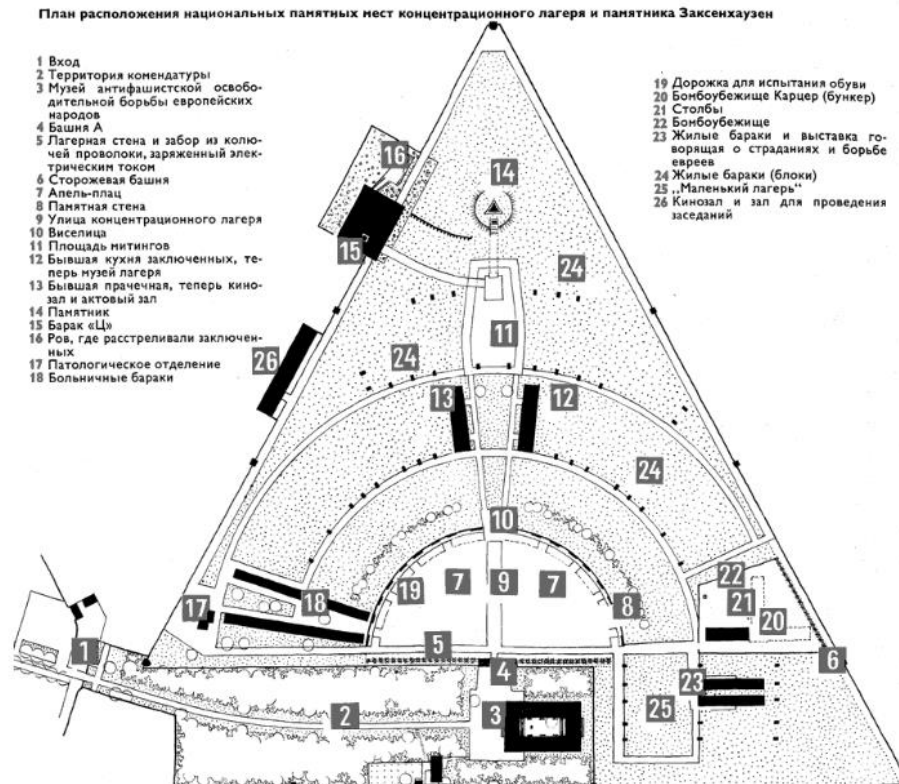

Схема концтабору «Заксенхаузен».

Суспільне надбання

За даними начальника концтабірної тюрми штурмбанфюрера Еккаріуса, Бандера вперше прибув туди наприкінці 1941-го. За Ярославом Стецьком — у січні наступного року. Сам бранець називав дві дати: зима 1942/43 років або 1943-й. Четверта версія: березень 1943-го. П'ятий варіант: жовтень 1943-го, коли йому присвоїли табірний номер 721923.

Є й інші, відкриті для дискутантів питання: яку роль відіграв Бандера у створенні якої УПА та в її війні проти СРСР і Німеччини? Кому присягала ця УПА? Хто був (або були), коли і як довго головнокомандувачем (головнокомандувачами)? Якими військовими статутами вони послуговувалися? Де і коли вони припинили своє існування? Якою в різні проміжки часу була їхня чисельність? Нарешті, яким був (якщо був) їхній правовий статус?

Підсумовую: на сьогодні в загальнодоступному інформаційному середовищі функціонують, головним чином, міти. Наприклад, такі: УПА створило ОУН. День народження — 14 жовтня 1942-го. Двічі на рік, 14 жовтня та 1 січня, на вулицях деяких українських міст чуємо і бачимо: «Бандера — наш герой, Покрова — наше свято!». Мають право. «Але до чого що?!» — запитаю себе і вас.

³ Stepan Bandera: The Life and Afterlife of a Ukrainian Nationalist. Fascism, Genocide, and Cult / Grzegorz Rossolinski-Liebe. — P. 285; Страсті за Бандерою : статті та есеї / упоряд. Тарік Сиріл Амар, Ігор Балинський, Ярослав Грицак. — 2-ге вид. С. 244.

Першу з тез про «батьківство» підтверджено на урядовому рівні. Другу на цьому ж рівні спростовано.

Цитую: «На створення збройних сил провід ОУН(б) йшов під тиском власних низових структур... Незабаром після військової конференції проводу ОУН(б) в грудні 42-го року “урядуючий провідник” Микола Лебідь розпорядився реорганізувати нечисленні збройні загони. Було

Микола Лебідь

взято курс на організацію повстанської армії партизанського типу. У післявоєнні часи провід ОУН(б) вирішив, що днем народження УПА слід вважати 14 жовтня 1942 року. Обґрунтування цієї дати не виглядає переконливим...»⁴.

Ще раз: це офіційна позиція уряду України, яка спирається на результати багаторічних досліджень провідних науковців України. У 14-ти його розділах можна знайти чіткі оцінки, підкріплені сотнями документів. Єдине, чого не вистачає, так це розуміння — а скільки ж усього «багнетів» нараховувала ця або ці ОУН, ця або ці армії? Коли вона припинила своє існування? Якими були їх втрати? Нарешті, ким з позиції чинного на той

⁴ Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Фаховий висновок Робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА / НАН України; Інститут історії України. — Київ : Наукова думка, 2005. — 53 с. — С. 16—17.

момент міжнародного права були українські націоналісти і повстанці?

І чи можна взагалі говорити про український націоналізм як загальнонаціональне явище за умов, коли на більшій частині сучасної України функціонував людоджерний терористичний монопартійний режим, а на інших (це сучасні області України (в алфавітному порядку: Волинська, Дрогобицька (тепер це однойменний район Львівської обл.), Станіславівська (тепер — Івано-Франківська), Львівська, Рівненська, Тернопільська. У складі Польщі, а також Закарпатська (це тогочасна Угорщина і Чернівецька (Румунське Королівство) такі-сякі, але демократичні за мірками свого часу, де його громадяни українського походження мали розвинені або не дуже партійні структури та якесь представництво в парламентах?

Дискутувати з мітами та їхніми адептами — річ невдячна. Міт на те і є міт. Як і кожний міт, він стосується сфери віри, а не сфери розуму. Якщо використати останню, то стає цілком зрозуміло: обидва вищеназвані міти перебувають в антагоністичних стосунках між собою.

ОУН не могла створити УПА тільки тому, що станом на 14 жовтня 1942-го її як єдиної організації не існувало. Від 1940 року формально, на папері, функціонували дві ворогуючі між собою ОУН. Одна, якщо можна так сказати, «офіційна», під проводом Андрія Мельника. Друга —

під керівництвом Степана Бандери. Остання трактувала себе сама не як ОУН, а як «Револьюційний Провід ОУН». Відчуйте різницю. Третя, її учасники називали себе ОУН «самостійників-державників», обрали своїм лідером Романа Шухевича. Це сталося 1943-го. Так що створити УПА могла тільки якась одна з них.

Але і це не точно....

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1	3
РОЗДІЛ 2	15
Як, де і коли виникали українські повстанські армії?	
РОЗДІЛ 3	31
Що таке «український націоналізм» і якими бувають «українські націоналізми»?	
РОЗДІЛ 4	55
Що таке Українська Несамостійна і Несоборна Держава та Соборна Самостійна Україна?	
РОЗДІЛ 5	71
Документи ОУН(б): які ідеї пропагували прихильники Степана Бандери і до чого тут Конституція України?	

РОЗДІЛ 6	83
Українська Соборна Самостійна Держава очима «революціонерів»-оунівців і яким боком тут Німеччина?	
РОЗДІЛ 7	99
Митрополит Андрей Шептицький, Українська греко-католицька церква і московські терористи	
РОЗДІЛ 8	117
Що таке Українська Самостійна Соборна Держава?	
РОЗДІЛ 9	133
Галицький український націоналістичний рух	
РОЗДІЛ 10	147
«Револьюційний» терор ОУН і його жертви	
РОЗДІЛ 11	159
Арешти і смертні вироки Степана Бандери	
РОЗДІЛ 12	171
Степан Бандера і його тюрми	
РОЗДІЛ 13	187
Організація Українських Націоналістів — маргінальний політичний чинник Східної Галичини	

РОЗДІЛ 14	199
ОУН, спецслужби європейських країн та СРСР: продовження співпраці та протистояння	
РОЗДІЛ 15	215
Найпотаємніша загадка ОУН: Ріхард Франциск Маріан Ярий	
РОЗДІЛ 16	229
Ріхард Ярий — не перша, але і не остання загадка ОУН	
РОЗДІЛ 17	241
ОУН, Коновалець і сталінські чекісти	
РОЗДІЛ 18	255
РОЗДІЛ 19	273
Бандера та ОУН(б)	
РОЗДІЛ 20	283
Степан Бандера і його подорожі	
РОЗДІЛ 21	296
РОЗДІЛ 22	309